

28.4.2016

Lapin liitto
PL 8056
96101 Rovaniemi

Viite: Lausuntopyyntönnö 15.12.2015

Luonnonsuojelulain 65 §:n mukainen lausunto, Kemihaaran altaan Natura-arviointi

Lapin liitto on pyytänyt 15.12.2015 Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) lausuntoa Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan Kemihaaran altaan ja voimalaitoksen Natura-arvioinnista. Kemihaaran altaan luonnonsuojelulain (1096/1996) 65 §:n tarkoittama Natura-arviointi on päivätty 15.12.2015. Tämän jälkeen Natura-arviointia on päivitetty ja lopullinen versio, joka korvaa kokonaan aiemman version, on toimitettu ELY-keskukselle 23.12.2015.

Maakuntakaavan aluevaraus

Vireillä olevassa Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavassa on osoitettu aluevaraus, joka mahdollistaa Kemihaaran altaan ja voimalaitoksen rakentamisen. Allasta koskeva aluevaraus sijoittuu suureksi osaksi Kemihaaran suot -nimiselle Natura-alueelle.

Maakuntakaavaehdotuksessa (30.11.2015) Kemihaaran allasta koskee kaavamerkintä W-1. Merkinnällä osoitetaan rakennettuja ja suunniteltuja tekojärviä tai -altaita, jotka on rajattu ylävesirajan mukaan.

Kemihaaran allasta (W-1 2903) koskevat seuraavat suunnittelumääräykset:

- tekoallasta suunniteltaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota rakentamisen vesistö- ja ympäristövaikutuksiin sekä pyrittävä lieventämään haitallisia vaikutuksia,
- tekoaltaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelu- ja lupamenettelyssä on varmistettava valtioneuvoston LSL 66 §:n nojalla tehdyn päätöksen toteuttamisedellytykset niin, että Natura 2000 -verkoston yhtenäisyydelle ja luonnonarvoille aiheutuvat heikennykset tulevat korvatuiksi.

Kaavaehdotuksessa voimalaitos on sijoitettu altaan laskukanavaan Arvosjoen eteläpuolelle. Voimalaitosta koskee merkintä EN, jolla osoitetaan energiahuoltoa palvelevia laitoksia tai rakenteita, kuten voimaloita ja suurmuuntamoalueita varten varattuja alueita. Voimalaitosta (EN2276) koskee suunnittelumääräys: alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa tulee luoda edellytykset kalaportaiden toteuttamiselle.

Kemihaaran suot Natura 2000 -alue

Kemihaaran suot (FI 130 0907) kuuluu Natura 2000 -verkostoon sekä luontodirektiivin mukaisena erityisten suojelutoimien alueena (SAC-alue) että lintudirektiivin mukaisena erityisenä suojelualueena (SPA-alue). Alueen pinta-ala on 14060,30 ha.

Alueen suojeluperusteena on 17 luontodirektiivin liitteessä I mainittua luontotyyppiä ja neljä liitteessä II mainittua lajia. Metsähallituksen luontotyyppi-inventointien myötä tiedot Kemihaaran soiden luontotyypeistä ja lajeista ovat täydentyneet. Lisäksi alueen suojeluperusteena on 26 lintudirektiivin liitteen I lajia ja 17 lintudirektiivin 4 artiklan 2 kohdan tarkoittamaa alueella säännöllisesti esiintyvää muuttolintua.

Kemihaaran soiden Natura-alueen pääasiallinen toteutuskeino on luonnonsuojelulaki, jonka nojalla pääosa alueesta on perustettu yksityisiksi suojelualueiksi. Suurin yksityinen suojelualue on "Kemihaaran soiden luonnonsuojelualue" (YSA230877), pinta-alaltaan noin 7700 ha. Suurimmat valtion mailla vielä toteuttamattomat alueet ovat Sadinvaara ja Kemijoen länsipuolella sijaitseva Kilpiaapa. Nämä alueet tullaan perustamaan luonnonsuojelualueiksi valtioneuvoston asetuksella. Tätä koskeva säädösvalmistelu on parhaillaan käynnissä. Sadinvaara ja muut Kemijoen itäpuolella sijaitsevat alueet muodostavat "Kemihaaran soiden luonnonsuojelualueen" ja Kilpiaapa "Kilpiaavan luonnonsuojelualueen".

Kokonaavan länsipuolella sijaitsee harjijensuojeluohjelmaan kuuluva Palokangas–Rytivaaran alue (HSO120149). Sama harjijakso jatkuu etelään aina Kemihaaran soiden eteläkärkeen saakka. Harjialueella toteutuskeinona on maa-aineslaki ja metsälaki.

Kemihaaran suot kuuluvat myös vesienhoitolain (Laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä 1299/2004) mukaiseen suojelualuekisteriin. Rekisteriin on valittu ne Natura-alueet, joilla on erityinen merkitys vedestä riippuvaisten elinympäristöjen ja lajien suojelun kannalta.

Lisäksi Natura-alue kuuluu Kilpiaapaa lukuun ottamatta kansainvälisesti arvokkaisiin lintualueisiin (IBA).

Tiivistelmä Kemihaaran altaan vaikutuksista Kemihaaran soiden suojeluperusteisiin Natura-arvioinnin mukaan

Luontotyypit

Kemihaaran altaan toteuttamisen seurauksena noin kolmannes Natura-alueesta muuttuu vesialueeksi. Lisäksi välillisiä vaikutuksia voi aiheutua valuma-aluemuutoksista, reunavaikutuksista, vettymisestä sekä muutoksista tulvassa. Vaikutukset luontodirektiivin luontotyypeille ja lajeille sekä lintudirektiivin lajeille ovat pysyviä. Kemihaaran altaan toteuttamisella on merkittävästi heikentäviä vaikutuksia kaikkiaan 17 luontotyyppiin, jotka jäävät altaan alle ja/tai sijaitsevat allasvarauksen vaikutusalueella.

Merkittävästi heikentyvät luontotyypit

- karut kirkasvetiset järvet
- humuspitoiset järvet ja lammet
- luontaisesti runsasravinteiset järvet
- luonnontilaiset jokireitit
- tulvaniityt
- vaihettumissuot ja rantasuot
- lähteet ja lähdesuot
- huurresammallähteet
- letot
- aapasuot
- silikaattikalliot
- luonnonmetsät
- lehdot
- harjumetsät
- metsäluhdat
- puustoiset suot
- tulvametsät

Aluevarauksesta ei aiheudu vaikutuksia luontotyypeille pikkujoet ja purot, keidassuot, tuntureiden rehevät puronvarsisuot sekä kalkkikalliot, koska ko. luontotyyppiä esiinny allasalueella eikä sen vaikutusalueella.

Luontodirektiivin liitteen II lajit

Natura-arvioinnin mukaan aluevarauksesta aiheutuvat vaikutukset kaikkiin Kemihaaran soiden Natura-alueella esiintyviin luontodirektiivin liitteen II kasvilajeihin ovat merkittävästi heikentäviä.

Tiedossa olevat allasvarauksen alle jäävät liitteen II kasvilajien havainnot

	Havaintojen määrä Kemihaaran soilla	Allasalueen alle jäävät havainnot
Kiiltosirppisammal	316 kpl	300 kpl
Laaksoarho	58 kpl	54 kpl
Lettorikko	166 kpl	81 kpl*
Lapinleinikki	19 kpl	8 kpl

* luvussa on mukana altaan reunavaikutusalueella olevat esiintymät

Lisäksi alueella on todennäköisesti saukon elinympäristöjä. Saukkoon kohdistuvien vaikutusten arvioidaan olevan kohtalaisen kielteisiä, koska saukko pystyy korvaamaan elinympäristön menetyksiä siirtymällä jollekin toiselle alueelle.

Lintudirektiivin liitteen I lajit ja alueella säännöllisesti esiintyvät muuttolinnut

Allashankkeen seurauksena useiden suojeluperusteena olevien lintulajien elinympäristöt vähenevät Kemihaaran soiden Natura-alueella 30–40 %. Allashankkeen vaikutukset ovat kohtalaisesti (--) tai merkittävästi (---) heikentäviä seuraaviin lajeihin:

- mustakurkku-uikku (--)	- hiiripöllö (---)
- laulujoutsen (---)	- palokärki (--/---)
- uivelo (---)	- pohjantikka (--/---)
- sinisuohaukka (---)	- metsähanhi (---)
- maakotka (--)	- haapana (---)
- ampuhaukka (---)	- tavi (---)
- muuttohaukka (---)	- joushisorsa (---)
- pyy (---)	- pilkkasiipi (---)
- teeri (---)	- jänkäsiirriäinen (---)
- metso (---)	- jänkäkurppa (---)
- kurki (---)	- pikkukuovi (---)
- kapustarinta (---)	- kuovi (---)
- suokukko (---)	- mustaviklo (---)
- liro (---)	- valkoviklo (---)
- vesipääsky (---)	- pensastasku (---)
- suopöllö (--/---)	- pikkusirkku (---)

Arvioinnin mukaan tekoaltaalla on myönteisiä vaikutuksia lajeihin, jotka hyötyvät laajasta avovesialueesta, kuten kaakkuri, sääksi, mustalintu, pikkulokki, kalatiira, lapintiira ja naurulokki. Lisäksi on arvioitu, että muuton aikaan alueella esiintyvä suosirri voi hyötyä altaan lietteisistä rannoista.

Allashankkeen vaikutukset kuikalle, sinirinnalle ja kiurulle ovat lievästi myönteisiä tai vaikutuksia ei synny lainkaan.

Yhteisvaikutukset ja vaikutukset Natura-alueiden eheyteen

Kemihaaran altaan aluevarauksen vaikutukset ovat merkittävän kielteisiä useisiin luontodirektiivin liitteen I luontotyypppeihin ja liitteen II lajeihin sekä lintudirektiivin lajeihin. Vaikutukset Natura-alueen rakenteeseen ja toimintaan sekä alueen koskemattomuuteen ovat merkittävän kielteisiä.

Kemihaaran soiden Natura-alueen läheisyydessä ei ole tiedossa muita hankkeita, joiden kanssa allasvaraus voisi aiheuttaa yhteisvaikutuksia Natura-alueen suojeluperusteille.

Lapin ELY-keskuksen lausunto

Arvioinnin asianmukaisuus

Arvioitavana oleva aluevaraus

Natura-arviointi koskee Kemihaaran allasta (W-1 2903), jonka laskukanavaan on osoitettu vesivoimalaitos voimajohtotarpeineen (EN 2276). Aluevaraus mahdollistaa siten tekoaltaan ja voimalaitoksen rakentamisen. Aluevarausta koskevat tiedot ovat vähäiset: kaavan luonnosvaiheen (8.12.2014) mukaan altaan säännöstelytilavuus on 795 milj. m³ ja pinta-ala 155 km². Tähän liittyen on todettava, että maakuntakaavan valmistelu on edennyt ehdotusvaiheeseen, ja sen vuoksi olisi ollut asianmukaista varmistaa, etteivät altaan perustiedot ole muuttuneet. Altaan käyttöön liittyvästä säännöstelyn määrästä ja toteutuksesta ei ole esitetty tietoja.

ELY-keskus katsoo, että maakuntakaavassa esitetyn aluevarauksen yhteys Kemijoen vesistöalueen tulvariskien hallintasuunnitelman kanssa olisi ollut asianmukaista tuoda arvioinnissa esille. Tulvatyöryhmän asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi tulvasuojelun toimenpiteenä on esitetty tulvavesien pidättämistä uudella säännöstelyaltaalla ja tähän liittyen tulvatyöryhmä on esittänyt uuden tekoaltaan osoittamista Kemijoen vesistöalueelle maakuntakaavassa.

Natura-arvioinnissa on perusteltu arvioinnin yleispiirteisyyttä sillä, että kyse on maakuntakaavatasoisesta aluevarauksesta.

Maakuntakaavassa oleva aluevaraus vastaa kuitenkin Kemijoki Oy:n (2011) selvittämistä allasvaihtoehdoista nimenomaan Kemihaaran allasvaihtoehtoa. Tämän asian esittäminen olisi selkiyttänyt arvioinnin lähtötilanteen kuvausta. Mahdollisimman selkeä kuvaus hankkeesta tai suunnitelmasta puolestaan auttaa tunnistamaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat Natura-alueen suojeluperusteisiin, ja parantaa siten arvioinnin laatua.

ELY-keskus toteaa vielä, että Lapin liiton lausuntopyyntö koskee sekä Kemihaaran altaan että voimalaitoksen Natura-arviointia. Arvioinnissa ei kuitenkaan varsinaisesti käsitellä voimalaitosta eikä sen mahdollisia vaikutuksia ja tältä osin jää epäselväksi, mitä voimalaitoksen Natura-arvioinnilla tarkoitetaan. Jos lausunnon pyytäjä on tässä tapauksessa viitannut esim. säännöstelyyn, on todettava, että säännöstelyn toteuttamisesta ei ole tietoja ja siten huomioon ottaminen vaikutusten arvioimisessa jää hyvin yleiselle tasolle. Vaikutusten arvioimisessa ei

ole myöskään huomioitu altaan rakentamisesta ja käytöstä aiheutuvia vaikutuksia.

Arvioinnin perusteet, aineisto ja menetelmät

Luvussa 2 on esitetty Natura-arvioinnin perusteet luontodirektiivin ja luonnonsuojelulain 65 ja 66 §:ien nojalla ja tarkasteltu mm. vaikutusten merkittävyyden määrittämistä. Arvioinnissa todetaan, että *"Vaikutusten merkittävyyteen vaikuttavat tässä tapauksessa erityisesti muutoksen laaja-alaisuus. Kokonaisuudessaan vaikutukset on kuitenkin aina suhteutettava alueen kokoon sekä kohteen luontoarvojen merkittävyyteen alueellisella ja valtakunnallisella tasolla"*. Tähän liittyen ELY-keskus toteaa, että Natura-arvioinnissa ei arvioida hankkeen tai suunnitelman suojeluperusteisiin kohdistuvia vaikutuksia sillä perusteella, kuinka merkittäviä ko. luontoarvot ovat valtakunnallisella tasolla, vaan vaikutusten merkittävyyden arviointi tehdään aina aluekohtaisesti. Vasta siinä tapauksessa, että valtioneuvosto harkitsee luvan myöntämistä tai suunnitelman hyväksymistä sellaiselle hankkeelle tai suunnitelmalle, joka johtaa luonnonarvojen heikentymiseen merkittävästi, on tarpeen tietää, miten merkittävästä muutoksesta myös koko maan kannalta on kysymys.

Natura-arviointi perustuu olemassa olevaan lähdeaineistoon ja kirjallisuuteen, eikä sitä varten ole tehty maastokartoituksia. Arvioinnin keskeinen tietolähde on luontotyyppejä ja direktiivilajeja koskevat esiintymistiedot (Metsähallitus 2015). Alueen linnustoa koskeva aineisto koostuu Vuotoksen alueen linnut (2003) ja Lapin tärkeät lintualueet (2015) selvityksistä sekä petolintujen reviiritiedoista. Aineistoluetelo on suppea siihen nähden, että Kemihaaran soiden aluetta on tutkittu 1970-luvulta lähtien erilaisiin allashankeisiin liittyen. Tätä tietoa arvioinnissa ei ole juurikaan hyödynnetty, eikä myöskään arvioitu, miltä osin tietoja tulisi täydentää.

ELY-keskus huomauttaa myös, että aineiston kuvaaminen on puutteellista. Aineistokuvauksesta tulee käydä ilmi, millä menetelmillä ja milloin aineisto on koottu, jotta olisi mahdollista arvioida tulosten luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta. Tämä osuus puuttuu Natura-arvioinnista. Myös viittauskäytäntö on epäselvää. Esimerkiksi Kemijoki Oy:n selvitykset mainitaan aineistoluetelossa (luku 3.1). Varsinaisessa kirjallisuusluettelossa selvityksiä ei kuitenkaan mainita, eikä niihin viitata tekstissä, joten jää epäselväksi, mitä Kemijoki Oy:n aineistot ovat ja miten ne ovat vaikuttaneet arvioinnin johtopäätöksiin.

Varsinainen arviointi ja johtopäätökset perustuvat pääasiassa altaan alle ja sen vaikutusalueelle jäävien luontotyyppien, lintujen elinympäristöjen sekä lajiesiintymien määriin. Tuhoutuvan luontotyypin pinta-ala tai lajiesiintymien määrä on kuitenkin vain yksi arvioinnissa huomioitava asia. Arvioinnin suurimpana heikkoutena onkin se, ettei siinä juurikaan tarkastella vaikutusten merkittävyyttä suhteessa koko

Kemihaaran Natura-alueen erityispiirteisiin, luonnonolosuhteisiin sekä suojelutavoitteisiin kuten Euroopan komission luontodirektiivin 6 artiklan säännöksiä koskeva tulkintaohje (2000) edellyttää. Tämä edellyttää tietenkin riittävää tietoa kohdealueen ulkopuolella olevan Natura-alueen luontoarvoista, ja siinäkin mielessä aluetta koskevan tutkimustiedon kattava hyödyntäminen olisi ollut tarpeen.

Epävarmuustekijät

Arviointiin sisältyy varsin paljon epävarmuustekijöitä. Ne koskevat yksityismaiden luontotyyppitietoja, vesiluontotyyppejä, suojeluperusteena olevien lajiesiintymien laatua, linnuston nykytilaa sekä sitä, kuinka laajalle vaikutukset ulottuvat Kemihaaran altaan rakenteiden ulkopuolella. Lisäksi arvioinnin yleispiirteisyys tuo epävarmuutta arviointiin etenkin tulvasta riippuvaisten luontotyyppien osalta.

Luontotyyppitiedot puuttuvat harjujakson yksityismaiden osalta, noin 1615 hehtaarin alueelta. Lisäksi Kemihaaran soilla on noin 190 ha vielä toteuttamattomia yksityismaita, joiden luontotyyppejä ei ole inventoitu, eikä niitä siten ole huomioitu arvioinnissa. Tiedon puutteet koskevat myös useita vesiluontotyyppejä.

Linnustovaikutusten arviointiin liittyy huomattavaa epävarmuutta siksi, että alueen linnustoarvot ovat nykyään erilaiset kuin 1990-luvulla, jolloin alueen linnustoa on laajemmin kartoitettu. Vain osasta allasaluetta, mm. Kokonaavalta, on käytettävissä uudempaa inventointitietoa vuosilta 2012–2014. Sen perusteella ei voida kuitenkaan päätellä altaan vaikutusta koko Natura-alueen linnustoon, koska altaan ulkopuolisen alueen nykytilan tiedot ovat puutteelliset.

Myös altaan vaikutusalueen suuruuteen liittyy epävarmuutta. Reunavaikutusalue on tehty kaavamaisesti rajaamalla 100 metrin vyöhyke altaan ympärille. Alueella on useita vesistä riippuvaisia luontotyyppejä. Arvioinnissa ei ole tarkasteltu sitä, miten nämä sijoittuvat altaan ympärille ja miten mahdollisesti tapahtuvat pohjavedenpinnan muutokset vaikuttaisivat näihin. Toisaalta annetuista tiedoista ei voi varmistua siitä, miten pitkälle altaan kuivattavat vaikutukset ulottuvat. Reunavaikutusten arviointiin jää siten huomattavaa epävarmuutta.

Yhteenveto

Natura-arvioinnin tarkoituksena on luoda riittävä tiedollinen pohja, jotta hankkeen tai suunnitelman vaikutukset Natura-alueelle voidaan luotettavasti arvioida. Kuten edellä on käynyt ilmi, Natura-arviointi on varsin yleispiirteinen ja siihen liittyy monia epävarmuustekijöitä. Lisäksi on huomioitava, että rakentamisen ja altaan käyttöön liittyviä vaikutuksia ei ole arvioitu. Nämä tekijät vaikuttavat arviointiin siten, ettei arvioinnin

perusteella ole mahdollista saada luotettavaa kuvaa siitä, kuinka suurta merkittävä heikentyminen on.

Epävarmuustekijöistä ja edellä mainituista puutteista huolimatta ELY-keskus katsoo, että Kemihaaran altaan Natura-arviointia voidaan kuitenkin pitää riittävänä sen arvioimiseksi, onko maakuntakaavaehdotuksessa esitetyllä aluevarauksella merkittävästi heikentäviä vaikutuksia Kemihaaran soiden Natura-alueen suojeluperusteisiin.

Kemihaaran altaan (W-1 2903) vaikutukset Kemihaaran soiden Natura-alueeseen

Luontodirektiivin liitteen I luontotyyppit

Kemihaaran alue on erityisesti suo-, jokivarsi- ja vesiluontonsa puolesta poikkeuksellisen monimuotoinen suojelukohde. Alue sijoittuu Keski-Lapin liuskejaksolle, vihreäkivivyöhykkeelle, jossa kallioperä on muuta Lappia ravinteisempaa. Alueen erityispiirteen muodostavat lukuisat erityyppiset letot, lettorämeet ja -korvet sekä koivuletot ja rimpiletot, joilla alueen ravinteisuus näkyy luonnonsuojelullisesti arvokkaassa kasvillisuudessa. Myös jokivarsien tulvametsät ja -niityt ovat luonnonarvoiltaan merkittäviä. Kemihaaran suojelutavoitteiden kannalta merkittävä on lisäksi Natura-alueen länsireunan harjukso lukuisine pikkujärvineen.

Omaleimaista alueelle on lisäksi jokien runsaus ja arvokkaat pienvedet, purot, lähteet ja pienet lammet. Kemihaaran alueen merkitystä luonto- ja lintudirektiivin vesistä riippuvaisten lajien ja luontotyyppien suojelun turvaamisessa korostaa alueen valinta vesienhoitolain mukaiseen suojelualuerekisteriin.

Natura-arvioinnin tulosten perusteella suunniteltu allas heikentää merkittävästi kaikkia niitä luontotyyppejä (yhteensä 17), jotka sijoittuvat allasalueelle tai sen vaikutusalueelle. Näistä priorisoituja eli ensisijaisesti suojeltavia luontotyyppejä ovat vaihettumissuot ja rantasuot, huurresammallähteet, aapasuot, luonnonmetsät, metsäluhdat, puustoiset suot ja tulvametsät.

Arviointi on tehty pääasiassa laskemalla altaan ja sen vaikutusalueen alle jäävän luontotyyppin pinta-ala. Arvioinnin puutteena on, ettei siinä ole tarkasteltu sitä, mikä merkitys luontotyyppihin kohdistuvilla heikennyksillä on koko Natura-alueen keskeisten suojeluarvojen kannalta.

Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa harjumetsät. Palokangas-Rytivaara on poikkeuksellisen merkittävä harjualue sekä geologialtaan että maisemaltaan. Se on ainoa valtakunnalliseen

harjijensuojeluohjelmaan kuuluva kohde Pelkosenniemiellä. Ohjelmaan kuuluvat alueet ovat pääosin yksityismaita, eikä arvioinnissa ole selvitetty alueen luontoarvoja, niiden edustavuutta eikä sitä, miten merkittävä alue harjumetsien suojelun kannalta on. Arvioinnin mukaan vesi nousee harjijensuojeluohjelma-alueella tasolle +166,5 peittäen Kuikkalammen ja suuren osan alueesta, minkä seurauksena vedenpinnan alapuoliset osat vettyvät. Natura-arvioinnissa altaan vaikutukset harjumetsiin on arvioitu merkittävästi heikentäviksi. Arvioinnin perusteella ei kuitenkaan saa käsitystä siitä, mikä on heikennyksen merkitys koko Natura-alueen kannalta, koska arvioinnissa ei ole tietoja keskeisen harjialueen luontoarvoista ja säilyvätkö ne.

Häviävien luontotyyppien pinta-aloihin liittyy epävarmuutta sekä luontotyyppejä koskevien inventointitietojen vuoksi että altaan vaikutusalueen laajuutta koskevan epävarmuuden vuoksi. Luontotyyppejä koskevan tiedon puutteet koskevat harjumetsien lisäksi erityisesti vesiluontotyyppejä, ja ainakin luontotyyppin pikkujoket ja purot arvioinnin johtopäätös perustuu riittämättömiin selvityksiin. Arvioinnin mukaan ”pikkujokien ja purojen osalta pienvesien inventoinnin tuloksissa ei ole näiden luontotyyppien osalta mainintaa täsmällisestä sijainnista tai pinta-alasta”. Arvioinnin johtopäätöksissä on puolestaan todettu, että allasvarauksella ei ole vaikutuksia ko. luontotyyppiin, koska sitä ei esiinny allasalueella, vaikka tästä ei arvioinnissa esitettyjen tietojen perusteella ole varmistettu.

Myös altaan vaikutukset lähteet ja lähdesuot -, hurrasammallähteet - ja Fennoskandian luonnontilaiset jokireiitit -luontotyyppien pinta-aloihin ovat todennäköisesti suuremmat kuin mitä arvioinnissa on esitetty tietojen puutteiden vuoksi.

ELY-keskus katsoo, että arvioinnissa olevien puutteiden ja epävarmuuksien vuoksi esitettyjen tietojen perusteella ei ole mahdollista ottaa kantaa luontotyyppejä koskevan heikennyksen suuruuteen. Arvioinnin ja muun käytettävissä olevan aineiston perusteella ELY-keskus kuitenkin katsoo, että arvioinnin johtopäätökset siitä, että arviointi merkittävästi heikentää kaikkia allasalueella olevia luontotyyppejä, on oikea. Pikkujoket ja purot luontotyyppin osalta ELY-keskus katsoo, että tietojen puutteen vuoksi ei ole perusteltua esittää, ettei vaikutuksia aiheudu.

Luontodirektiivin liitteen II kasvilajit

Kemihaaran soilla esiintyviä luontodirektiivin liitteen II kasvilajeja ovat laaksoarho, lettorikko, lapinleinikki ja kiiltosirppisammal. Laaksoarho, lettorikko ja lapinleinikki kuuluvat myös luontodirektiivin liitteen IV (b) lajeihin, jotka vaativat tiukkaa suojelua. Kaikki edellä mainitut lajit ovat luonnonsuojelulain (1096/1996) 42 §:n nojalla koko maassa rauhoitettuja lajeja.

Kiiltosirppisammal ja lettorikko ovat uhanalaisia (luonnonsuojeluasetus 160/1997, liite 4), vaarantuneiksi (VU) luokiteltuja lajeja. Laaksoarho kuuluu silmälläpidettäviin lajeihin (NT) ja lapinleinikki elinvoimaisiin lajeihin (LC). Lisäksi kiiltosirppisammal, lettorikko ja lapinleinikki kuuluvat Suomen kansainvälisin vastuulajeihin. Vastuulajit ovat levinneisyydeltään pohjoisia lajeja, joiden säilyttämisessä Suomella on kansainvälinen vastuu.

Arvioinnin mukaan lähes kaikki kiiltosirppisammalen (95 %) ja laaksoarhon (93 %) tiedossa olevat esiintymät jäävät altaan alle. Lapinleinikin esiintymistä häviää puolestaan 42 % ja lettorikon esiintymistä 32–49 % riippuen siitä, kuinka suuri osuus altaan lähialueella olevista esiintymistä tuhoutuu. Tuhoutuvien esiintymien määrän perusteella on katsottu, että altaan vaikutukset kaikkiin suojeluperusteena oleviin lajeihin ovat merkittävästi heikentäviä.

Arvioinnissa ei ole selvitetty esiintymien laajuutta eikä elinvoimaisuutta, minkä vuoksi arvio perustuu pelkästään määrälliseen heikennykseen. Arvioinnissa ei myöskään esitetä tietoja siitä, miten kattavasti Kemihaaran soiden lajisto on selvitetty. Onko aluetta kartoitettu systemaattisesti tai edes otantaluonteisesti. Onko alueella suojeluperusteina oleville lajeille sopivaa elinympäristöä ja kuinka todennäköistä on, että esiintymiä löytyy lisää. Näistä puutteista huolimatta ELY-keskus katsoo, että arvioinnin johtopäätös on oikea.

Luontodirektiivin liitteen II laji, saukko

Suunnitellun altaan vaikutukset saukkoon on arvioitu kohtalaisen kielteisiksi. Arviointi perustuu olettamukseen, että saukoille löytyy sopivia elinympäristöjä allasalueen ulkopuolella.

ELY-keskus katsoo, että arviointi perustuu riittämättömiin tietoihin. Natura-arvioinnissa ei ole selvitetty saukon esiintymistä allasalueella eikä sen ympäristössä. Arvioinnissa ei myöskään esitetä kirjallisuutta tai muuta aineistoa arvioinnin johtopäätösten tueksi. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan luotettava arviointi edellyttäisi saukkokartoituksen tekemistä allasalueella ja sen ympäristössä.

ELY-keskus toteaa vielä, että saukko kuuluu luontodirektiivin liitteen IV (a) lajeihin. Luonnonsuojelulain 49 §:n mukaan luontodirektiivin liitteessä IV (a) tarkoitettuihin eläinlajeihin kuuluvien yksilöiden lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on kielletty.

Lintudirektiivin liitteen I lajit ja alueella säännöllisesti esiintyvät muuttolinnut

Kemihaaran soiden Natura-alueen suojeluperusteena on 26 lintudirektiivin liitteen I lajia ja 17 alueella säännöllisesti esiintyvää muuttolintua. Altaan vaikutukset on arvioitu merkittävästi heikentäviksi

yhteensä 26 lintulajiin ja kohtalaisesti tai merkittävästi heikentäviksi yhteensä kuuteen lajiin. Selvästi myönteisiä vaikutuksia on arvioitu kohdistuvan kahdeksaan lajiin. Kuikalle, sinirinnalle ja kiurulle allashankkeesta ei katsota aiheutuvan lainkaan vaikutuksia tai ne ovat lievästi myönteisiä.

Kemihaaran suot on linnustollisesti merkittävä suojelualue. Alue kuuluu kansainvälisesti arvokkaihin lintualueisiin (IBA), joita Lapissa on kaikkiaan 17 aluetta. Maakunnallisesti katsottuna merkittävimmät lintualueet Lapissa ovat lintuvesiä tai soita. Suurin osa Lapin tärkeimmistä suolintujen pesimäalueista sijoittuu aapasoiden esiintymisvyöhykkeelle ja näillä alueilla on tärkeä merkitys Suomen ja koko Euroopan suolinnuston suojelussa. Lapin suot ovat Suomen tärkeimpiä muuttohaukkojen pesimäalueita.

Vesilintujen osalta altaan vaikutukset on arvioitu merkittävästi heikentäviksi seuraaviin lajeihin: laulujoutsen, uivelo, metsähanhi, haapana, tavi, jouhisorsa ja pilkkasiipi. Lisäksi on arvioitu, että vaikutukset mustakurkku-uikkuun ovat kohtalaisen kielteisiä. Uusimman lintujen uhanalaisuusluokituksen (Suomen lintujen uhanalaisuus 2015) mukaan vesien ja kosteikkojen lajien uhanalaisuus on lisääntynyt huomattavasti verrattuna vuosien 2000 ja 2010 arviointeihin. Edellä mainituista vesilinnuista viisi on uhanalaisia lajeja, joiden kaikkien uhanalaisuusluokitus on nousut uusimman luokituksen mukaan seuraavasti:

	2015	2010
metsähanhi	vaarantunut	silmälläpidettävä
haapana	vaarantunut	elinvoimainen
jouhisorsa	erittäin uhanalainen	vaarantunut
pilkkasiipi	erittäin uhanalainen	silmälläpidettävä
mustakurkku-uikku	erittäin uhanalainen	vaarantunut

Kaakkuriin ja mustalintuun altaan vaikutukset on arvioitu selvästi myönteisiksi. Kaakkurin osalta arviointiin liittyy paljon epävarmuutta. Vaikka kaakkuri saalistaakin isommilla selkävesillä, laji pesii yleisimmin suorantaisilla pikku järvillä ja lammilla. Allashankkeen seurauksena huomattava osa pesimäympäristöstä tuhoutuu, kun altaan alle jää noin 37 % Natura-alueen avosoista.

Soiden lajistosta uhanalaisia lajeja on 30 %, minkä lisäksi soilla on runsaasti silmälläpidettäviä lajeja. Soiden muutos uhkaa mm. muuttohaukkaa, suokukkoa, vesipääskyä ja mustavikloa.

Altaan rakentamisen myötä kaikkien alueella pesivien kahlaajalajien romahtavat alueella. Ainoastaan alueella levähtävänä esiintyvän suosirrin arvioidaan hyötyvän altaan lietteisistä rannoista. Suurimmat heikennykset kohdistuvat suokukkoon, jänkäsirriäiseen ja vesipääskyyn, joiden tärkeimmät reviirikeskittymät sijaitsevat allasalueella. Arvioinnin mukaan suokukko saattaa hävitä kokonaan Kemihaaran soiden Natura-alueelta. Alueella pesivistä kahlaajista suokukko ja vesipääsky ovat uhanalaisia lajeja. Suokukon uhanalaisuusluokkaa on nostettu vuoden 2015 arvioinnissa äärimmäisen uhanalaiseksi lajiksi (CR). Aiemmin suokukko oli luokiteltu erittäin uhanalaiseksi lajiksi (EN). Vesipääskyn uhanalaisuusluokka on säilynyt uusimman luokituksen mukaan vaarantuneena (VU).

Päiväpetolintujen osalta altaan vaikutukset on arvioitu olevan merkittävästi heikentäviä muuttohaukalle, ampuhaukalle ja sinisuohaukalle sekä kohtalaisen kielteisiä maakotkalle. Sääkseen kohdistuvien vaikutusten on arvioitu olevan todennäköisesti kohtalaisen myönteisiä, koska altaan rakentaminen parantaa sääksen kalastamismahdollisuuksia. Näistä lajeista muuttohaukka, sinisuohaukka ja maakotka ovat uhanalaisia lajeja, vaarantuneiksi (VU) luokiteltuja lajeja.

Maakotkaan kohdistuvat kielteiset vaikutukset on arvioitu olevan kohtalaisia. Johtopäätös perustuu arvioon siitä, että altaan rakentamisen myötä kotkalle soveltuvista saalistusalueista häviää noin 40 %. Koska maakotkalle löytyy myös korvaavia saalistusalueita (tekstissä lepäilyalueita), ei vaikutuksia pidetä merkittävästi heikentävinä.

ELY-keskus toteaa, että arvioinnissa ei ole selvitetty maakotkan saalistusalueita. Maakotka saalistaa yleisesti avoimilla alueilla, ja siten voidaan myös olettaa, että allasalueella voisi olla suurempi merkitys maakotkan saalistusalueena kuin mitä arvioinnissa on esitetty. Lisäksi lähialueella on asuttuja maakotkan reviirejä, mikä voi lisätä kilpailua. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan altaan maakotkaan kohdistuvat vaikutukset tulisi arvioida merkittävästi heikentäviksi.

Arviointiin liittyy monia epävarmuuksia, joista yksi oleellisimpia on ajantasaisen tiedon puute koko Natura-alueen linnustosta. Allasalueettakin koskevat uudemmat inventointitiedot keskittyvät Kokonaavan alueelle, eivätkä kata koko aluetta. Toinen liittyy arvioinnin yleispiirteisyyteen. Esimerkiksi säännöstelystä ei ole tietoa, joten sen vaikutuksia ei ole voitu ottaa huomioon. ELY-keskus huomauttaa, että Natura-arvioinnin tarkoituksena on varmistua siitä, että hankkeella tai suunnitelma ei ole merkittävästi heikentäviä vaikutuksia alueen suojeluperusteisiin. Vaikutusten tarkasteluun sovelletaan siten varovaisuusperiaatetta.

Yhteenvetona edellä esitetystä ELY-keskus toteaa, että suunnitellun altaan vaikutukset ovat merkittävästi heikentäviä suurimpaan osaan suojeluperusteena olevia lajeja, kuten arvioinnissa on todettu. Heikennykset kohdistuvat useisiin lajeihin, joiden uhanalaisuus on lisääntynyt. Varovaisuusperiaate huomioon ottaen ELY-keskus arvioi myös, että altaan vaikutukset ovat merkittävästi heikentäviä myös maakotkan osalta. Lisäksi ELY-keskus arvioi, että vaikutukset kaakkuriin ovat kielteisiä.

Lisäksi ELY-keskus huomauttaa, että arvioinnin tekijällä on ollut käytössä päivitetyt Natura-lomakkeet. Vielä epävirallisissa tiedoissa uusina lajeina Kemihaaran soiden suojeluperusteiksi on esitetty mm. tukkasotkaa ja keltavästäräkkiä. Molemmat lajit kuuluvat uusimpien kartoitusten (Lapin tärkeät lintualueet 2015) mukaan mm. Kokonaavan linnustoon. Tukkasotka on uhanalainen laji, jonka uhanalaisuusluokka on noussut viimeisimmässä arvioinnissa vaarantuneesta erittäin uhanalaiseksi lajiksi. Keltavästäräkki on luokiteltu silmälläpidettäväksi lajiksi. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan nämäkin lajit olisi ollut syytä ottaa arvioinnissa huomioon, jotta arviointi antaisi mahdollisimman ajan tasalla olevan kuvan alueen luontoarvoista ja niihin kohdistuvista vaikutuksista.

Vaikutukset alueen eheyteen

Luontodirektiivin 6 artiklan 3 kohdan mukaan toimivaltaiset viranomaiset voivat antaa hyväksyntänsä suunnitelmalle tai hankkeelle vasta varmistuttuaan siitä, että suunnitelma tai hanke ei vaikuta kyseisen Natura-alueen koskemattomuuteen, "eheyteen". Alueen koskemattomuuden käsitettä ei ole erikseen määritetty, mutta komission tulkintaohjeen mukaan sillä tarkoitetaan koko Natura-alueen ekologisen rakenteen ja toiminnan säilymistä elinkelpoisena.

Kemihaaran altaan Natura-arvioinnissa on tarkasteltu 155 km² suuruisen tekoaltaan vaikutuksia Kemihaaran soiden Natura-alueelle. Altaan vaikutusalueeseen on laskettu 100 metrin vyöhyke altaan ympärillä sekä Arvosjoki, Jokilampi, Vuotosjokisuu sekä Keminsaaret. Altaan rakentamisesta ja käytöstä aiheutuvia vaikutuksia ei ole tarkasteltu arvioinnissa. Myöskään säännöstelystä ei ole esitetty tietoja ja sen huomioon ottaminen on jäänyt hyvin vähäiseksi. Voidaan arvioida, että altaan rakentaminen lisää haitallisia vaikutuksia.

ELY-keskus katsoo, että arvioinnin ja muun käytettävissä olevan aineiston perusteella Kemihaaran altaan aluevarauksen vaikutukset ovat merkittävän kielteisiä kaikkiin allasalueella esiintyviin luontodirektiivin liitteen I luontotyyppeihin ja liitteen II lajeihin sekä suurimpaan osaan lintudirektiivin mukaisista lintulajeista. Natura-arviointi osoittaa, että aluevaraus heikentää merkittävästi Kemihaaran soiden Natura-alueen rakennetta ja toimintaa ja siten allasvarauksen vaikutukset ovat merkittävän kielteisiä koko Natura-alueen eheyteen.

Vaihtoehtojen tarkastelu

Luonnonsuojelulain 66 §:n 1 mom. mukaan viranomaisen ei saa myöntää lupaa hankkeen toteuttamiseen tai hyväksyä suunnitelmaa, jos hanke tai suunnitelma merkittävästi heikentää niitä luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty tai tarkoitus sisällyttää Natura 2000 -verkostoon. Lain 66 §:n 2 mom. mukaan lupa saadaan myöntää taikka suunnitelma hyväksyä tai vahvistaa, jos valtioneuvosto yleisistunnossa päättää, että hanke tai suunnitelma on toteutettava erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottavasta syystä eikä vaihtoehtoista ratkaisua ole.

Vaihtoehtoiset ratkaisut siis tulee tutkia siinä tapauksessa, jos hanke tai suunnitelma merkittävästi heikentää Natura-alueen suojeluperusteita, eikä sen hylkäämistä esitetä kielteisestä arvioinnista huolimatta.

Tähän liittyen arvioinnissa on tarkasteltu Kemijoen tulvariskien hallintaan koskevia vaihtoehtoja (luku 12). Arvioinnissa todetaan, että *"Kemijoen tulvaryhmä on määritellyt vesistöalueen tulvariskien hallinnan ensisijaiseksi tavoitteeksi riittävän suuren, tulvavesiä pidättävän tekoaltaan rakentamisen Kemijoen yläjuoksulle"*. Edelleen arvioinnissa todetaan, että *"tulasuojelusta laadittiin neljä eri hankekokonaisuutta ja näistä valitun Kemihaaran vaihtoehdon säännöstelytilavuus on 794 milj. m³ ja altaan pinta-ala 155 km²"*.

Muut kolme allasvaihtoehtoa ovat Kemijärven patojen korottaminen ja Joutsijärven allas, Värriön allas, Siikarinkosken sekä Savukosken altaat sekä Siekakönkään allas sekä Saija 1 ja Saija 2 -altaat (taulukko 12-1, Natura-arviointi s.61). Vaihtoehtotarkastelun mukaan ensiksi mainitun vaihtoehdon säännöstelytilavuus on 510 milj. m³, eikä se täytä varastointitilavuudelle asetettuja tavoitteita. Kaksi viimeksi mainittua vaihtoehtoa sijoittuvat puolestaan koskiensuojelulla suojeltuun jokiosuuteen, eivätkä ne siten ole toteuttamiskelpoisia. Johtopäätöksenä esitetään, ettei maakuntakaavassa esitetylle aluevaraukselle ole vaihtoehtoa.

ELY-keskus toteaa, että yllä mainitut allasvaihtoehdot perustuvat Kemijoki Oy:n selvitykseen (2011) Kemijoen monitoimiallas, allasvaihtoehdot tulvantorjuntaan. Vaihtoehtotarkastelussa ei ole huomioitu Kemijoen vesistöalueen tulvariskien hallintasuunnitelmassa tarkasteltuja tulasuojelun vaihtoehtoja.

Kemijoen tulvaryhmä päätti kokouksessaan 10.10.2013 äänestyksen jälkeen asettaa Kemijoen vesistöalueen tulvariskien hallinnan

tavoitteeksi 1/250a tulvan torjumisen. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvittavien tulvasuojelutoimenpiteiden arviointi tehtiin käyttäen ns. monitavoitearviointia. Arvioinnin tulosten perusteella tulvariskien hallinnan tavoite (1/250a) voidaan saavuttaa Kemihaaran tekoaltaan rakentamisen lisäksi toimenpidekokonaisuudella, joka käsittää Kemijärven ylärajan tilapäisen ylityksen, Olkkajärven säännöstelyn ja tulvapenkereiden rakentamisen Rovaniemelle (taso 1/50a). Tämä vaihtoehto ei edellytä altaan sijoittamista Natura-alueelle, ja se on kuvattu myös maakuntakaava-aineistossa (Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan Natura-alueita koskeva selvitys 17.12.2015).

ELY-keskus toteaa vielä, että tulvariskien hallintaa koskevan lain (620/2010) tarkoituksena on vähentää tulvariskejä, ehkäistä ja lieventää tulvista aiheutuvia vahingollisia seurauksia sekä edistää varautumista tulviin. Lain tarkoituksena on myös sovittaa yhteen tulvariskien hallinta ja vesistöalueen muu hoito ottaen huomioon vesivarojen kestävä käytön sekä suojelun tarpeet.

Lain 10 §:ssä korostetaan muiden kuin tulvasuojelurakenteisiin perustuvien keinojen käyttämistä tulvariskien hallinnan tavoitteiden saavuttamiseksi, mutta laki ei määrittele tulvasuojelussa käytettäviä toimenpiteitä. Laki tulvariskien hallinnasta mahdollistaa siten hyvin erilaisten toimenpiteiden käyttämisen tavoitteiden saavuttamiseksi. ELY-keskus pitää vain allasvaihtoehtoon perustuvaa tulvasuojelun vaihtoehtotarkastelua täysin riittämättömänä. Tarkastelussa on sivuutettu Natura-alueen suojelun kannalta olennaisia ja toteuttamiskelpoisia vaihtoehtoja, jotka ovat olleet käytettävissä arviointia laadittaessa.

Lisäksi ELY-keskus on katsonut, että tulvariskien hallintasuunnitelmassa esitetylle 1/250a tavoitetasolle asuinrakennusten osalta ei ole perusteita olemassa ja siksi tavoitetaso tulee asettaa jokaisella tulvariskialueella asuinrakennusten suojaamisen osalta 1/100a (Eriävä mielipide 25.9.2015).

ELY-keskus huomauttaa vielä, että Kemijoen monitoimiallasselvityksen ja Kemijoen tulvaryhmään liittyviä aineistoja on esitetty sekaisin eikä lähdeviittauksia ole merkitty, mikä antaa harhaanjohtavan kuvan vaihtoehtojen vertailusta.

Yhteenvetona ELY-keskus toteaa, että tulvasuojelulle Kemijoen vesistöalueella on osoitettu olevan vaihtoehto, joka ei edellytä vesialtaan rakentamista Kemihaaran soiden Natura-alueelle.

Yhteenveto

Natura-arvioinnin Natura-arvioinnin ja muun käytettävissä olevan aineiston perustella ELY-keskus katsoo, että Kemihaaran allasta koskeva aluevarauksella (W-1 2903) on merkittävästi heikentäviä vaikutuksia kaikkiin allasalueen ja sen vaikutusalueella oleviin luontotyypeihin ja luontodirektiivin liitteen II lajeihin sekä suurimpaan osaan lintudirektiivin mukaisista suojeluperusteena olevista lajeista. Allashankkeen vaikutukset luontotyypeihin ja lajeihin ovat pysyviä ja korjaamattomia. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan aluevaraus heikentää merkittävästi Kemihaaran soiden Natura-alueen rakennetta ja toimintaa ja siten allasvarauksen vaikutukset ovat merkittävän kielteisiä koko Natura-alueen eheyteen. Tältä osin maakuntakaavaa ei voida hyväksyä ilman luonnonsuojelulain 66 §:n 2 ja 3 momentissa säädettyjä poikkeusmenettelyjä.

Luonnonsuojelulain 66 §:llä on toimeenpantu luontodirektiivin 6 artiklan 4 kohdan vaatimukset. Tähän liittyen ELY-keskus viittaa Euroopan komission ohjeasiakirjaan (2007/2012), joka koskee direktiivin soveltamista. Sen mukaan harkittaessa sellaisen hankkeen tai suunnitelman toteutuspäätöstä, joka merkittävästi heikentäviä vaikutuksia Natura-alueen suojeluarvoihin, on oltava asiakirjoin osoitettu, että *"hyväksyttäväksi esitetyistä vaihtoehtoista aiheutuu vähiten haittavaikutuksia Natura 2000 -alueen luontotyypeihin, lajeihin ja koskemattomuuteen taloudellisista näkökohdista riippumatta, ja että muuta toteuttamiskelpoista vaihtoehtoa, joka ei vaikuttaisi haitallisesti alueen koskemattomuuteen, ei ole olemassa"*. Kuten edellä on todettu, maakuntakaavassa esitetyllä aluevaraukselle on olemassa vaihtoehtoinen ratkaisu, joka ei heikennä Kemihaaran soiden Natura-alueen suojeluperusteita. Näin ollen ELY-keskus katsoo, että suunnitelman hyväksyttävyyys ei täytä luontodirektiivin 6 artiklan 4 kohdan vaatimuksia vaihtoehtottomuuden osalta.

Luontoympäristöyksikön
päällikkö

Jari Pasanen

Ylitarkastaja

Liisa Viitala

TIEDOKSI

Ympäristöministeriö / Aulikki Alanen
Metsähallitus Lapin luontopalvelut / Liinu Törvi

